

«Тасдиқ мекунам»

Ректори Донишгоҳи давлатии забонҳои
Тоҷикистон ба номи Сатим Улуғзода
доктори илмҳои педагогӣ, профессор

Рачабзода М.

«26» апрели соли 2019

ТАҚРИЗИ

**муассисаи пешбар ба диссертатсияи Холназаров Рухулло
Муҳамадович дар мавзӯи «Таҳлили лингвистӣ, гендерӣ ва
омории антропонимҳои ноҳияи Лахш» барои дарёфти
дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD)-доктор аз рӯи
иختисос, аз рӯи ихтисоси 6D 02.05.00.—Филология (6D
02.05.02.—Забони тоҷикӣ)**

Давраи истиқлолият ба мо имкон медиҳад, ки ба таҳқиқи илмии масъалаҳои гунони забоншиносӣ аз диди нав назар намоем, зеро забон дар ҳоли ташаккул буда, ба мураккабатҳои илмӣ ниёз дорад. Махсусан, баррасии таркиби луғавии шеваҳои забонамон аз ҳар ҷиҳат ниёз ба таҳқиқи илмӣ доранд. Ба масъалаи баррасии ономастика ва, махсусан, номҳои чуғрофӣ ва антропонимия тавачҷуҳ шудааст, ки осори олимони саршинос, аз қабили Р.Х. Додихудоев, А. Л. Хромов, И. М. Стеблин-Каменский, Т. Н. Пахалина, Н. Офаридоев, О. И. Смирнова, Ҷ. Алимӣ, Ш. Исмоилов, М. Шодиев, А. Абдунабиев, Д. Ҳомидов, О. Маҳмадҷонов, Б. Б. Тӯраев, А. Насриддиншоев, П. Б. Луре, О. Ғ. Ғафуров, М. Аюбова, Ш. Ҳайдаров гувоҳи ҳамин маънӣ аст. Бо вучуди ин, саҳифаҳои номнашӯфи илмӣ зиёданд, зеро номҳои ашхоси манотиқи кишвар дар ҳоли ташаккул ва таҳаввул буда ба таҳқиқи нави илмӣ ниёз доранд.

Аз ин нигоҳ, диссертатсияи Холназаров Рухулло Муҳамадович дар мавзӯи «Таҳлили лингвистӣ, гендерӣ ва оморӣ антропонимҳои ноҳияи

Лахш» маҳз ба ҳамин масъалаи мубрами илмӣ бахшида шудааст, ки қобили дастгирӣ аст.

Мавзӯе, ки мавриди пашӯҳиши илмӣ дар диссертатсия қарор гирифтааст, бешубҳа мубрам буда, барои илми забоншиносии муосири тоҷик аҳамияти махсуси илмӣ-назаривӣ ва амалӣ дошта, дар номшиносии тоҷик, аз ҷумла номҳои ашхоси маҳалҳои алоҳида таҳқиқоти тоза маҳсуб мешавад.

Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат аст. Ғайр аз ин, дар охири диссертатсия замима дида мешавад, ки дар он номҳои ашхоси минтақа ғирдоварӣ шудаанд.

Дар муқаддимаи диссертатсия мубрамият, дараҷаи омӯзиши мавзӯӣ, мавод ва усули таҳқиқ, навовариҳои илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқ, масоили ба ҳимоя пешниҳодшаванда, коркарди мавзӯӣ, ҳаҷм ва сохтори диссертатсия маълумот дода мешавад, ки ба талаботи ҳамин гуна корҳо пурра ҷавобгӯ аст.

Бобҳои диссертатсия ба масоили назариявӣ амалии антропинимҳои минтақаи Лахш бахшида мешавад. Аз ҷумла, дар **боби якум** “Ташаккули антропонимҳои ноҳия аз нигоҳи таърихӣ”, ки аз се ҷисм: “Мулоҳизаҳои муқаддимаӣ”, “Номҳои аслии тоҷикӣ” ва “Номҳои иқтибосӣ” иборат аст, ба масъалаи антропонимҳои таърихӣ, ки дар номгузориҳои соқинони ноҳияи Лахш роиҷанд, таваҷҷуҳ шуда, муаллиф таъкид мекунад, ки онҳо қисми таркибии бойигарии луғавии забон ба шумор мераванд ва дар тӯли таърихи тараққиёти забон (лаҳҷа) ташаккул ёфтаанд. Аз ин рӯ, онҳоро бе назардошти қонуниятҳои забон омӯхтан номумкин аст. Баромади бештари номҳои асли ба қадимтарин сарчашмаҳои забони тоҷикӣ яке аз забонҳои қадимаи мансуби ғурӯҳи забонҳои эронӣ, марбут мебошад.

Таъкид мешавад, ки азбаски номҳои ашхос бисёр далелҳои таърихиро, ба мисли, номи наҷоди ориёӣ – **арӣа** дар таркиби номҳои хоси ориёӣ дар осори таърих нави сонию юнонию румӣ зиёд ба қор рафтааст, ки он далели шинохти номи ин наҷод дар он даврон дар миёни дигар мардумон мебошад:

Ариабигнес, Ариамнес, Ариападҳес, Ариантас, Арибарзанес ва ғ. маҳфуз медоранд, яке аз сарчашмаҳои муҳими бозғомӣ маҳсуб мешаванд [Диссертатсия, саҳ. 23].

Ҳамчунин, дар ин боб муҳаққиқ номҳои давраи қадим, миёна ва навро баррасӣ карда, таъкид мегардад, ки дар хусуси ба давраҳои қадим ва миёна мансуб будани ин ё он ном метавон танҳо аз рӯи сарчашмаву ёдгориҳои хаттии қадим ва миёна, маъхазҳои бостоншиносӣ (археологӣ) ва адабиёти қадим ва миёна хулосаи муътамад баровард. Яке аз бахшҳои асосӣ баррасии номҳои иқтибосӣ мебошанд, ки дар диссертатсия ба таври қаноатбахш мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Боби дуоми диссертатсия “Хусусиятҳои этнолингвистии номҳои ашхоси ноҳия” номгузорӣ шуда, чунин масъалаҳои фаро мегирад: 1. Муносибати таърихии тоҷикону қирғизон ва инъикоси он дар антропонимҳо. 2. Гендер ва муносибати антропонимҳо ба он. 3. Таҳлили гендерӣ.

Муаллиф муносибатҳои таърихии тоҷикону қирғизонро дар асоси таҳқиқоти муҳаққиқон баррасӣ намуда, таъсири онро дар антропонимҳо нишон додааст. Гуфта мешавад, ки садсолаҳост, ки дар ноҳияи Лахш ду миллати бо ҳам дӯсту бародар-тоҷикону қирғизҳо ҳамзист мебошанд ва ин ҳодиса ба тамоми самтҳои зиндагӣ ва фаъолияти онҳо таъсирпазир мебошад, ки ин дар номҳои одамон низ мушоҳида мешавад. Барои исботи ин далел муҳаққиқ ҷойивазшавии садонокҳои устувори **а, о** дар номи мардонаи Аман (гуфтори қирғизӣ), ки айнан Амон (арабӣ) мебошад, ё ин ки иваз шудани ҳамсадоҳои ғайридимоғии бечаранги **п, ф** дар номи мардонаи Зарип (гуфтори қирғизӣ), -Зариф (арабӣ) ва ғайраро мисол овардааст.

Ҳамчунин, мафҳуми “гендер” дар забоншиносии муосир нисбат ба дигар илмҳои ҷамъиятию гуманитарӣ дертар, яъне дар нимаи дуоми асри ХХ ворид шудан мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтааст.

Таҳлили масоили гендерӣ ба забоншиносон имкон додааст, ки муҳимтарин хусусиятҳои таҳқиқоти гендериро дар ин соҳаи илм дар муқоиса бо гендершиносии ҳуқуқиву иҷтимоӣ муайян намоянд. Пеш аз ҳама, мавзӯи таҳқиқот дар ин маврид муносибати байниҳамии забон ва ҷинс мебошад, яъне муносибат ба ин ё он ҷинс чӣ гуна дар забон зоҳир мешавад: системаи номинативии забон, лексика, синтаксис, категорияи ҷинсият ва ғайра. Мақсади таҳқиқоти гендерӣ дар забон метавонад омӯзиши мароми нутқии ҷинсҳо, таъин ва тасвири хусусиятҳои нутқи занону мардон бошад. Таҳқиқоти гендерӣ дар забоншиносӣ маъмулан характери байнифаннӣ ва муқоисавӣ дорад.

Боби сеюми диссертатсия “Хусусиятҳои овозӣ (фонетикӣ) ва грамматикӣ номҳои ашхос” ном дошта, дар гузашта раванди аз ҳам ҷудошавии лаҳҷаҳо ва ба забонҳои мустақил табдил ёфтани онҳо, чун маҳсули давраҳои гузашта ва марҳилаҳои гуногуни таърихӣ ноҳамвор ва номуносиб тараққӣ кардани онҳо мавриди баррасӣ қарор гирифтанд.

Ин боб фарогири “Хусусиятҳои овозии антропонимҳои ноҳияи Лахш”, “Сохтори морфологии антропонимҳои ноҳияи Лахш”, “Номҳои сода”, “Номҳои сохта” ва “Номҳои мураккаб” буда, аз ҳамин ҷиҳат бо мисолҳои фаровони минтақаи мавриди назар таҳлил гардидаанд.

Яке аз вижагиҳои муҳимтарини шеваи ҷанубӣ, аз ҷумла лаҳҷаи тоҷикони Лахш, мавҷудияти садоноки қатори қафо, ғайрилабӣ ва ноустувори “ъ” мебошад.

Дар маҷмӯъ, метавон гуфт, ки муаллифи диссертатсия мақсаду вазифаҳои дар пеш гузаштаашро пурра иҷро кардааст ва як қорӣ пурра ва пухтаи илмиро пешниҳод намудааст, ки ба талаботи қорҳои диссертатсионӣ пурра муносиб ва мувофиқ мебошад.

Дар баробари дастовардҳои муҳими зикршуда диссертатсия аз камбудиву норасоиҳо низ холи нест, ки зикри онҳо барои такмили минбаъдаи диссертатсия хеле муфиданд, аз ҷумла:

1. Дар аввали диссертатсия муаллиф ба таҳлили диахронии мавод ва истифодаи методи муқоисавӣ-таърихӣ таъкид менамояд, вале дар диссертатсия ин масъала ба ҷашм намерасад.
2. Дар диссертатсия баъзе аз асарҳои илмии вобаста ба мавзӯи диссертатсия истифода нашудааст. Аз ҷумла, дар муқаддима, бобҳои дохилии диссертатсия оид ба таҳлили лингвистии топонимҳо анҷомдодаи Ш.Исмоилов ишорае нест.
3. Дар баъзе саҳифаҳои диссертатсия иқтибосоти кам оварда шудааст аз ин рӯ, андешаронии муаллиф норавшан мондааст (саҳ. 39, 55, 69, 100 ва ғ.).
4. Дар таҳлили номшиносии муосир усули омории пажӯҳиш нақши муҳим дорад, вале дар диссертатсия ба ин масъала тавачҷуҳ камтар шудааст.
5. Дар баъзе саҳифаҳои диссертатсия ғалатҳои услубӣ, имлоӣ ва китобат ба ҷашм мерасанд (саҳ. 7, 16, 17, 31, 35, 39, 40 ва ғ.).

Дар маҷмӯъ, норасоии номбаршуда ба ҳеҷ ваҷҳ аҳамияти таҳқиқоти анҷомдодашударо ҳалалдор намесозанд, зеро аксари онҳо хусусияти таҳририю ислоҳшаванда доранд ва ба мазмуну муҳтавои диссертатсия ва дастовардҳои илмии муҳаққиқ таъсири ҷиддӣ намерасонанд.

Фишурдаи диссертатсия (ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ), осори илмиву мақолаҳои дар ин замина нашркардаи диссертант мазмуну муҳтавои диссертатсияро ба пуррагӣ инъикос ва ифода мекунанд.

Тавре ки аз феҳрасти таълифоти Холназаров Рухулло Муҳамадович бармеояд, ӯ доир ба мавзӯи таҳқиқотии худ 6 номгӯи корҳои илмӣ ва илмӣ - оммавӣ нашр намудааст, ки 3-тои он дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА ФР ва ҚОА ҚТ ба таъб расидаанд.

Хулосаҳои мухтасари кори диссертатсионӣ, ки бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ дар охири автореферати диссертатсия оварда шудаанд, тибқи талаботи ҷорӣ Комиссияи олии атестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон таҳия гардида, моҳияти илмии диссертатсияи мазкурро ба таври фишурда инъикос менамоянд.

Диссертатсия ба талаботи Низомномаи намунавӣ оид ба Шӯрои диссертатсионӣ ва Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ (дотсент, профессор), ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 ноябри соли 2016, таҳти №505 тасдиқ гардидаанд, пурра ҷавобгӯ буда, муаллифи он Холназаров Рухулло Муҳамадович сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD)-доктор аз рӯи ихтисос, аз рӯи ихтисоси 6D 02.05.00.– Филология (6D 02.05.02.–Забони тоҷикӣ) мебошад.

Тақриз дар ҷаласаи васеи кафедраи назария ва амалияи забоншиносии Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода қабул шудааст. Дар ҷаласа иштирок доштанд 15 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор»- 15 нафар, «муқобил» - нест, протоколи №9, аз 25-уми апрели соли 2019.

Мудир кафедраи назария ва амалияи забоншиносии

Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон

ба номи С. Улуғзода,

н.и.п., дотсент

Нишонӣ: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,

ш. Душанбе, кӯчаи Муҳаммадиев, 16/7

Тел: 232-50-00, 232-50-03

Моб: (992) 900084149

E-mail: navrasov1972@mail.ru

А. Наврасов

Имзои дотсент Наврасов Абдурауфро тасдиқ менамоям.

Сардори шӯбаи кадрҳои Донишкадаи давлатии

забонҳои Тоҷикистон ба номи С. Улуғзода

Ш. Начмуддинов

25.04.2019.